

Magyar Jog

Főszerkesztő
TÓTH MIHÁLY

Szerkesztő
SÁRINÉ SIMKÓ ÁGNES

TANULMÁNYOK

KEMENES ISTVÁN

A kontraktuális kártérítés egyes kérdései*

A Szegedi Ítéltábla Polgári Kollégiuma célul tűzte, hogy a 2014. március 15-én hatályba lépett új Polgári Törvénykönyv jogalkalmazása során a kontraktuális kártérítés témakörében felmerülő joggyakorlati kérdéseket az illetékességi területén összegyűjti és elemzi. Megkíséréljük bemutatni, hogyan működik az új Ptk. a gyakorlatban, melyek a kontraktuális kártérítés első jogértelmezési problémái az eddigi tapasztalatok alapján.

A felmérések szerint azonban az új Ptk. szerződési jogával kapcsolatosan a bírósági ítélkezés során eddig viszonylag kevés probléma merült fel, és ez vonatkozik a kontraktuális kártérítésre is. A Szegedi Ítéltábla illetékességi területén működő törvényszékekhez és az ítélőtáblához a vizsgálatok szerint ilyen jellegű vitás jogeset nemigen érkezett, ezért az új Ptk. kontraktuális kártérítésre vonatkozó szabályaival kapcsolatosan ítélkezési joggyakorlat még nem alakulhatott ki.

Mindez nem jelenti, hogy a kontraktuális kártérítést érintő jogértelmezési kérdésekkel akár a közeli jövőben nem kell számolnunk.

A kontraktuális és a deliktuális kártérítés elhatárolása

Az első joggyakorlati probléma mindjárt abból adódhat, hogy a konkrét ügyben el kell határolni egymástól a

kontraktuális, illetve a deliktuális kártérítési jogviszonyt: mindenekelőtt azt kell tisztázni, hogy a felek között szerződéses, vagy szerződésen kívüli jogviszony áll fenn. A per eldöntésének mintegy előkérdése, hogy a felperesi károsult az alperesi károkozóval szemben kontraktuális vagy deliktuális kártérítést érvényesíthet-e.

El kell ismerni, hogy a korábbi bírói gyakorlat ezt a kérdést meglehetősen felületesen, elnagyoltan kezelte, az ítéletek gyakran sematikusan a Ptk. 339. § (1) bekezdésére hivatkoztak. Az 1959-es Ptk. alkalmazása során a kérdésnek joggyakorlati jelentősége nem volt, mert a Ptk. nem szabályozta külön a deliktuális és a kontraktuális kártérítést: egész pontosan a deliktuális kártérítést szabályozta, és egy utaló normán keresztül – a Ptk. 318. §-a folytán – ugyanezeket a rendelkezéseket kellett alkalmazni a szerződésszegéssel okozott károokra is. Az új Ptk.-nak a szerződési jogot érintő egyik legfontosabb újítása viszont abban áll, hogy szétválasztja a kontraktuális és deliktuális kártérítést, a kontraktuális kártérítést külön szabályozza és objektív jogalapra helyezi. Az elhatárolás a joggyakorlat szempontjából azért különösen fontos, mert az új Ptk. nem engedi meg a károsult számára a választás lehetőségét. Ha a felek között szerződéses jogviszony áll fenn, akkor a jogosult a kárigényét csak a szerződésszegési kártérítés jogcímén (6:142. §) követelheti, akkor is, ha egyébként a károkozás a szerződésen kívüli kártérítés tényállását is megvalósítja. Ezt a rendelkezést tartalmazza a Ptk. 6:145. §-a, az ún. „*párhuzamos kártérítési igények kizárása*” cím alatt (ún. non-cumul elv). Leegyszerűsítve: ha a károsult a szerződéses jogviszony ellenére szerződésen kívüli kártérítés jogcímén lép fel – a 6:519. §-ra hivatkozik a 6:142. § helyett – akkor keresete alaptalan lesz, és el kell utasítani. Ugyanez a helyzet fordítva is: ha a szerződésen kívüli károsult a 6:142. §-ra hivatkozik a 6:519. §-a helyett, akkor ugyancsak alaptalan lesz a keresete és el kell utasítani. Az anyagi jogi szabá-

* Elhangzott a Szegedi Ítéltábla Polgári Kollégium 2016. november 24. napján tartott kollégiumi vitauülésén. (Szerkesztett változat.)

lyozás tehát e körben eljárásjogi jogcímhez kötöttséget eredményezett.

A kontraktuális kártérítés elhatárolása a deliktuális károkozástól egyszerűnek tűnik. A kontraktuális károkozást ugyanis időben és logikailag mindig megelőzi egy már létező relatív szerkezetű jogviszony, a szerződés – a károkozó magatartás ennek a szerződésnek a megszegése. Ezzel szemben deliktuális kártérítés esetén a károkozó magatartást megelőzően a károkozó és a károsult között nem létezik relatív szerkezetű jogviszony, hanem egy abszolút szerkezetű jogviszony: mindenki köteles tartózkodni attól, hogy másnak kárt okozzon (neminem laedere elve). Az abszolút szerkezetű jogviszonynak a megsértése eredményezi a relatív szerkezetű kárkötelelem létrejöttét.

A különbséget a normaszöveg is kifejezésre juttatja. A Ptk. 6:142. §-a szerint: „Aki a szerződés megszegésével a másik félnek kárt okoz, köteles azt megtéríteni”. A 6:519. § szerint pedig: „Aki másnak jogellenesen kárt okoz, köteles azt megtéríteni”. Vagyis: a szerződésen kívüli kártérítés tényállásához képest eltérőek a *kárkötelelem alanyai*; a kontraktuális kártérítésnél az „aki” – a károkozó – az egyik szerződő fél, aki nem általában „másnak” okoz kárt, hanem „a másik szerződő félnek”. Eltérő a *jogellenes magatartás* is: a kontraktuális kártérítés esetén a károkozó magatartás szükségképpen a szerződésszegés, azaz a másik szerződő fél irányában a szerződésben felvállalt valamely kötelezettség nem, vagy nem megfelelő teljesítése, elmulasztása, vagy ahogy a Ptk. 6:137. §-a fogalmaz: valamely kötelezettség szerződésszerű teljesítésének elmaradása. Ezzel szemben a szerződésen kívüli jogviszonyban külön, önként felvállalt, meghatározott személlyel szembeni kötelezettség nem létezik, így a károkozás nem valamilyen kötelezettség teljesítésének elmulasztásában áll, hanem a károkozástól való tartózkodási kötelezettség megsértésében, ami tipikusan aktív, tevőleges magatartást feltételez. A látszólag egyszerű megkülönböztetés ellenére a bírói gyakorlat huzamos ideig szerződésen kívüli jogviszonyként minősítette és kezelte az egészségügyi intézményekkel szembeni ún. orvosi műhiba pereket, jóllehet a károkozás ez esetben egy már létező kötelmi kötelezettség megsértéséből keletkezett.

Az eltérő szabályozás a kontraktuális kártérítés egyik fontos sajátosságára is visszavezethető. A károkozás előtt már létező relatív szerkezetű jogviszony ugyanis nem más, mint a szerződés, amelynek lényege: önkéntes és kölcsönös kockázatvállalás, kölcsönös előnyök reményében. A szerződő felek azt vállalják, hogy vagy teljesítik a vállalt szolgáltatást, vagy ha nem, akkor őket terheli a másik fél ebből eredő vagyoni veszteségének, kárának a megtérítési kötelezettsége. Azért vállalják a többletkockázatot, mert a másik fél is ugyanezt vállalja, kölcsönös előnyökért, kölcsönös kockázat.

A *kontraktuális kártérítés* tehát *kockázattelepítési funkciót* tölt be, amely a kockázat előzetes, önkéntes felvállalásán alapul. A dilemma felvethető úgy is: ha a szerződésző fél bizonyítja, hogy a szerződésszegésével okozati összefüggésben bekövetkezett kár tekintetében felröha-

tóság nem terheli, a vagyoni hátrányt, a kár kockázatát ki viselje – a véletlen károkozó vagy a véletlen károsult. A kontraktuális kártérítés objektív jogalapra helyezése a dilemmát úgy oldja meg, hogy a véletlen károkozás kockázatát általában a károkozóra telepíti.

(A szakirodalomban az elvet plasztikusan fogalmazza meg *Fuglinszky Ádám*: „...miért is kellene a károsultnak bármilyen kárveszélyt, kockázatot is viselnie... ha egyszer akaratlan elszenvedője volt a károkozásnak? Ki más viselje az ebből eredő valamennyi kockázatot, ha nem a károkozó? ... mindenki számol ezzel, akár elszenvedi a kárt, akár okozza”. *Kártérítési jog*. HVG-ORAC Kiadó Budapest, 2015. 51. o.).

A szerződésszegéssel okozott károkért való felelősség alóli kimentési okok

Az 1959-es Ptk.-hoz képest lényegi változás, hogy az új Ptk. a kontraktuális kártérítést objektív jogalapra helyezi és *eltérő kimentési okokat* határoz meg. A tárgyi jog, a normaszöveg – 6:142. § – ezt így fogalmazza meg:

„Mentesül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy a szerződésszegést

- az ellenőrzési körén kívül eső,
- a szerződéskötés időpontjában előre nem látható körülmény okozta,
- és nem volt elvárható, hogy e körülményt elkerülje vagy a kárt elhárítsa”.

1. Az ellenőrzési körön kívüli körülmény

Az ellenőrzési körön kívül eső („külső”) okra a Ptk.-hoz fűzött miniszteri indoklás példákat sorol: ide tartozik a *vis maior* (természeti események, például árvíz, földrengés, aszály, járvány stb.); különböző politikai-társadalmi események (például háború, fegyveres konfliktusok); egyes állami intézkedések (például embargó, határzár, export-import tilalom stb.). A miniszteri indoklás és a kommentárok is egységesek abban, hogy a joggyakorlatban a bíróságoknak kell majd a konkrét eset összes körülményét mérlegelve állást foglalniuk abban, hogy a fél ellenőrzési körén kívüli körülmény okozta-e a szerződésszegést.

Felvethető ugyanakkor, van-e olyan általános eligazító szempont, ami segíthet a külső, illetve a belső ok elkülönítésében. A miniszteri indoklás és a kommentárok is ilyen szempontként jelölik: „a szerződésszegő fél által a körülmény *nem befolyásolható*, amire a fél *nem képes hatást gyakorolni*” (Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz. Wolters Kluwer Kiadó 2014. 2. kötet 1535. o., Az új Ptk. magyarázata. HVG-ORAC Kiadó 2013. V/VI. 233. o.).

Véleményem szerint az ellenőrzési körön kívüli körülmény – a külső ok – megítéléséhez ez az elhatároló közelítés aggályos és erősen vitatható. Lehetséges ugyanis, hogy a szerződésszegés olyan körülményre (okra) vezethető vissza, amely a kötelezett – gyártó, kereskedő – ellenőrzési körén *belül merült fel*, ugyanakkor az adott konkrét körülményre a kötelezett *mégsem volt képes hatást gyakorolni, az nem volt befolyásolható*. Például:

– a személygépkocsi gyártó gépsor rejtett hibája miatt egy adott gépkocsi széria fel nem ismerhetően hibás lesz, és emiatt balesetek következnek be;

– vagy a kivitelező vállalkozó azért késik, mert az alkalmazottai közül többen megbetegedtek, esetleg sztrájkba léptek, és emiatt ütemezési, szervezési nehézségek lépnek fel;

– vagy a mezőgazdasági termékkereskedő azért nem veszi át a leszerződött mezőgazdasági terméket vagy állatállományt, mert a piaci viszonyok megváltozása folytán nincs kellő kereslet a továbbértékesítésre.

Vajon mentesülhet-e a kötelezett ilyen esetekben arra hivatkozással, hogy e körülményekre nem volt képes hatást gyakorolni, tehát az ellenőrzési körön kívül merültek fel?

Valójában a kötelezett gyártó üzemi rendjéhez tartozó műszaki meghibásodások a kötelezett ellenőrzési köréhez tartoznak. Hasonlóképpen a szervezési és egyéb zavarok – akkor is, ha betegségekkel vagy halálessel kapcsolatosak és bármilyen súlyosak is –, vagy a kötelezett alkalmazottainak magatartása (mint például a munkabeszüntetés, sztrájk) a vállalkozás ellenőrzési körén belül merülnek fel. A kötelezett kereskedelmi vállalkozás beszerzési, értékesítési nehézségei, az üzleti tevékenységével kapcsolatos piaci változások szintén az ellenőrzési körön belül merülnek fel akkor is, ha ezeket nem képes befolyásolni.

[A *szakirodalomból* hasonlóan: *Fuglinszky: i. m.* 113–114. o. Egyet kell érteni a szerző álláspontjával, amely szerint a mégoly radikális piaci változások (például drasztikus árrobbanás, a fizetés pénznemének rendkívüli meggyengülése) sem tekinthetők ellenőrzési körön kívül eső oknak. A szerző okfejtése szerint: „...miért volna igazságos, méltányos és a kontraktuális felelősség által megvalósítani kívánt kockázatosztási modell szempontjából kívánatos, ha a gazdasági környezetből eredő kockázatot a jogosultra lehetne hárítani a felelősség alóli mentesülés útján?"]

Hasonló a helyzet e tekintetben a veszélyes üzemi tevékenységhez: a gépjármű rejtett műszaki hibája, vagy a gépkocsivezető váratlan rosszullete a tevékenységi körön *belüli ok akkor is*, ha az az üzembentartó részéről *nem volt befolyásolható*, vagyis nem volt elhárítható.

Véleményem szerint az a tény, hogy a szerződésszegő fél az adott körülményt nem volt képes befolyásolni, illetve nem volt képes hatást gyakorolni rá, *nem azt a kérdést dönti el, hogy a körülmény az ellenőrzési körön belüli vagy kívüli volt-e, hanem valójában azt, hogy elkerülhetetlen, elháríthatatlan volt, vagy pedig elkerülhető.*

2. Elkerülhetetlen körülmény, elháríthatatlan kár

A szerződésszegéshez vezető körülmény – az előző logikai okfejtésből következően – akkor elkerülhetetlen, illetve a kár akkor elháríthatatlan, ha az *a fél által nem volt befolyásolható*, amire *nem képes hatást gyakorolni*. A megadott szempont tehát a konjunktív mentesítő körülmények másik fordulatához tartozik.

A megkülönböztetés azért lényeges, mert csak az ellenőrzési körön kívüli körülmény mentesít a felelősség alól, ha „elkerülhetetlen, elháríthatatlan” volt, ugyanak-

kor nem mentesül a károkozó, ha az ellenőrzési körön belüli körülmény volt elkerülhetetlen és pedig akkor sem, ha arra a kötelezettnek nem volt befolyása, nem volt képes hatást gyakorolni rá.

A törvényszöveg úgy fogalmaz: „nem volt elvárható, hogy a körülményt elkerülje, vagy a kárt elhárítsa”.

A félreértések elkerülése érdekében az „*elvárható*” kifejezésnek ebben az összefüggésben a felróhatósághoz nincs semmi köze. A miniszteri indoklás és a kommentárok is egyértelműen tartalmazzák, hogy az új Ptk. a szerződésszegéssel okozott károkért való felelősséget elszakítja a felróhatósági elvtől – márpedig az objektív felelősség nem lehet egyidejűleg szubjektív, felróhatósági felelősség is. Felmerül a kérdés, mit jelenthet akkor a normaszövegben az „*elvárható*” kifejezés? Az 1970-es években írt egyetemi jegyzetében Eörsi Gyula a veszélyes üzemi felelősséggel összefüggésben hozta azt a példát, hogy a vasút üzemével kapcsolatosan fellépő erőhatalom nagymértékben elhárítható (semlegesíthető) lenne, ha például minden vasútvonalat magas kerítéssel szegélyeznék és a vonalat be is fednék – ez azonban csak objektíve aránytalan költségek árán volna lehetséges, azaz észszerűen nem elvárható. A megvilágítás véleményem szerint e körben is igaz: az elvárhatóság ebben az összefüggésben az elháríthatatlan (elkerülhetetlen) észszerű határát jelöli ki – az erőhatalom relatív abban az értelemben, hogy elhárítása (semlegesítése) a tudomány és technika állása szerint észszerű ráfordítások mellett „nem elvárható”. Az elkerülhetetlen körülmény nem azt jelenti feltétlenül, hogy „lehetetlen”.

3. A szerződéskötés előtt nem látható

A kontraktuális felelősség alóli kimentés harmadik konjunktív feltétele azt jelenti, hogy az ellenőrzési körön kívüli, elkerülhetetlen (elháríthatatlan) körülmény is csak akkor mentesít a kártérítés alól, ha az a szerződéskötéskor nem volt előre látható. Az előreláthatóság a külső, elkerülhetetlen körülményre vonatkozik, vagyis az előreláthatóságot csak akkor kell vizsgálni, ha a károkozó külső, elháríthatatlan okot bizonyít. Nem mentesít még az erőhatalom sem, ha arra már a szerződéskötéskor számítani lehetett, például kivitelezői késedelem esetén a téli időjárási körülmények, vagy a gazdasági intézkedések, a háború sem, ha – magasabb ellenérték ellenében – ennek kockázatát a kötelezett vállalja.

Az előreláthatóság szempontjából a szerződéskötés időpontja az irányadó, mivel a fél a szerződés teljesítésének – illetve nemteljesítésének – kockázatát a szerződés létrejöttkor, a megkötéskor mérlegelheti, és dönthet szabadon abban a kérdésben, hogy megköti-e a szerződést azokkal a feltételekkel, amelyek már előre láthatók, vagy nem vállalja ezek kockázatát.

4. Összességében megállapítható, hogy a szerződésszegéssel okozott károkért való *felelősség objektív természetű*, a deliktuális kártérítéstől eltérően nem a felróhatóság hiánya, hanem a külső, elkerülhetetlen, előre nem látható körülmény bizonyítása mentesíti a károkozót a felelősség alól.

Az objektív kártérítési felelősséget ugyanakkor a szerződésen kívüli kártérítés is alkalmazza, és az 1959-es Ptk.

is ismerte, klasszikusan a fokozott veszéllyel járó tevékenység (veszélyes üzem, környezeti károk) körében. Az üzembentartó akkor mentesül a felelősség alól, ha a kárt olyan elháríthatatlan ok idézte elő, amely a fokozott veszéllyel járó tevékenység körén kívül esik [6:535. § (1) bekezdés]. Joggyakorlati szempontból kérdéses lehet, hogy a *kontraktuális kártérítés objektív felelősségi szintje miként viszonyul a veszélyes üzemi felelősség objektív szintjéhez*: egy újfajta, másik felelősségi mércét kíván megfogalmazni, vagy pedig lényegét tekintve hasonló ahhoz. Ezzel összefüggésben érdemes utalni arra, a Kommentár a „non cumul” elvet éppen azzal indokolja, hogy a Ptk. új felelősségi rendjében „a kontraktuális kártérítési felelősség a kimentés szigorítása miatt annyira közel került az üzembentartó felelőségéhez”, hogy nem lehet előnyösebbnek tekinteni a veszélyes üzemi (objektív) felelőséget. (Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz. Wolters Kluwer Kiadó 2014. 2. kötet 1543. o.). A magyarázat arra utal, hogy a jogalkotói szándék szerint a veszélyes üzemi felelősség és a kontraktuális kártérítés objektív szintje nem tér el lényegében egymástól. Más kérdés, hogy a kontraktuális kártérítés szerződésszegési tényállásai nyilván szélesebb kört ölelnek fel, mint a veszélyes üzemi tényállások. Utalhatunk a nevesített szerződésszegési esetekre, mint például a hibás teljesítés, késedelem vagy a meghiúsulás, amelyből adódóan az objektív felelősség alóli kimentési körülmények is szélesebb spektrumon mozoghatnak majd, rugalmasabb határok között. A tényállások eltérései, sokfélesége az objektív felelősség lényegi természetén azonban nem változtatnak.

Az előbbiekből is következik ugyanakkor, hogy *ha a szerződésszegő magatartás veszélyes üzemi tevékenységgel valósul meg, ez esetben az objektív kontraktuális kártérítési felelősség, illetve a veszélyes üzem objektív felelősége tartalmilag nem különbözhetnek egymástól, lényegében egybeesnek, egymást lefedik*. Ilyen esetek különösen akkor állhatnak elő, ha a szerződés alapján nyújtott szolgáltatás fokozottan veszélyes tevékenységnek minősül. Klasszikusan ez a helyzet például személyfuvarozásra létrejött szerződések esetén: a vasúti, illetve a közúti távolsági autóbusz-közlekedés, vagy a városi személyszállítás – villamos, trolibusz, autóbusz, taxi – során a veszélyes üzemi tevékenységgel okozati összefüggésben bekövetkező balesetek esetén. Veszélyes üzemi tevékenység lehet a közüzemi szerződések alapján nyújtott, illetve az ehhez kapcsolódóan végzett javító-karbantartó szolgáltatás (villany, gáz szolgáltatása), de a kontraktuális károkozások körébe tartoznak az állatkertben, cirkuszban a vadállatok által okozott balesetek is.

Véleményem szerint ilyen szituációkban nincs, és nem is lehet lényegi eltérés az „ellenőrzési” és a „tevékenységi” körön kívüli ok megítélésében. A jogalkalmazásnak a szerződéses jogviszony keretében veszélyes üzemi tevékenységgel okozott károkat éppolyan szigorú mérce szerint kell elbírálnia, mint a deliktális károkozások körében.

[A veszélyes üzemi tevékenység és a non-cumul szabály viszonyát egy jogeset tükrében elemzi Rajkai Bence a Polgári Jog 2016/10. számában. A jogeset szerint a felperesi

károsult az alperes által üzemeltetett nyári bob pálya használata során szenvedett balesetet (BH 2013.91.). A szerző szerint: „...a veszélyes üzemi tevékenység szigorúbb felelősségi forma, hiszen az üzembentartó abban az esetben sem mentesülhet a kárfelelősség alól, ha a káresemény olyan körülmények között következett be, amelyre nem volt befolyása. Ezzel ellentétben a kontraktuális felelősség esetén a szerződésszegő fél csak olyan esetekben nem mentesülhet, amikor objektíve lehetősége volt hatni, befolyásolni a káreseményt. A veszélyes üzemi felelősség körében például nem mentesülhetne az a személyszállító, aki rosszuléte miatt karambolozott, míg a kontraktuális felelősség körében mentesülhetne, hiszen a hirtelen bekövetkező, váratlan rosszulétére nem számított, nem tehetett ez ügyben óvintézkedéseket, azaz a bekövetkező kárfolyamatra nem volt befolyása...”

Az okfejtéssel a fentiek szerint nem értek egyet, az ellenőrzési és tevékenységi kör fogalmak ilyen eltérő értelmezése nem elfogadható, polgári jogi szempontból a kártérítési felelősségi elemek tartalmi kibontása során az Mt. analógiaként sem alkalmazható].

A joggyakorlat oldaláról felvethető az is, vajon *várható-e lényeges változás a kártérítés alóli mentesülés bírói-ítélkezési joggyakorlatában* a kontraktuális kártérítés objektív jogalapra helyezése miatt. Vajon megváltozik-e, új fordulatot vesz-e a bírói gyakorlat a szerződésszegési kártérítési ügyekben. Véleményem szerint nem várható ilyen. Azért nem, mert a bírói gyakorlat – főként az üzletszerű szerződéses viszonyokban – a szerződésszegés kártérítési következményei alóli mentesítést eddig is rendkívül szigorúan ítélte meg, lényegében objektíven kezelte. Maga a miniszteri indoklás is utal erre: „A Ptk. a bírói gyakorlatban megjelent szigorító tendenciát kívánta normatív formába önteni”. Gondoljunk arra, hogy a bírói ítélkezésből a hibás teljesítéssel okozott kár alóli mentesülésre szinte iskolapéldát sem lehet felhozni. [A hibás teljesítés miatt a kártérítési felelősség alóli mentesülésről lásd: *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz*. Wolters Kluwer Kiadó 2014. 2. kötet 1607. o.] Hasonló a helyzet például a kivitelezői késedelem kötbérfelelősség alóli mentesülésénél is – nem a felróhatóság hiányát, hanem valójában a kivitelező tevékenységi körén kívüli, elkerülhetetlen, előre nem látható okot vizsgálta eddig is látenszen a kimentés körében a bírói gyakorlat.

Az előreláthatóság és a kártérítés mértéke

Az új Ptk. a kontraktuális kártérítéssel összefüggésben az „előreláthatóságot” egy másik értelemben is használja. A szerződésszegéssel okozati összefüggésben keletkezett következménykárokat *olyan mértékben* kell megtéríteni, amilyen mértékben

- a szerződésszegés lehetséges következménye
- a szerződéskötés időpontjában *előre látható* volt [6:143. § (2) bekezdés].

A kimentési okok között szereplő előreláthatósági klauzulához képest a különbség abban áll, hogy a kimentési

ok esetében az előreláthatóság a szerződésszegést okozó külső és elkerülhetetlen körülményre vonatkozik, míg az itt szereplő előreláthatóság a kár mértékét, nagyságrendjét érinti.

1. Az *előreláthatósági klauzula* célja a kár mértéke körében az, hogy a szokatlan, rendkívüli és ezért előre nem is kalkulálható károk megtérítését kizárja, illetve a kár mértékét erre korlátozza.

Szokatlan, rendkívüli kárigényeket az 1959-es Ptk. alapján is érvényesítettek a károsultak, és a bírói ítékezés az ilyen igényeknek már akkor is igyekezett gátat szabni. Más kérdés, hogy az 1959-es Ptk. egységes kártérítési szabályozása folytán nem vált szét a kontraktuális és deliktualis kártérítés, ezért a rendkívüli kárigények korlátozó indokai egyformán érvényesültek mindkét kártérítési rendszerben. A *bírói gyakorlatban* a felelősségmérés klés az *okozatosság határainak* megvonásával történt különböző megfogalmazásban: így például hivatkoztak az adekvát okozatosság hiányára, mert a szerződésszegés nem releváns oka a kárnak; a károkozó magatartás és a kár közötti okozati összefüggés túlságosan „laza”, „távoli”, nem „döntő”, nem lényeges, nem életszerű mivoltára. Általában jellemző, hogy a bírói döntések az okozati összefüggést szakították meg, és ezért nem ítélték meg a szokatlan, rendkívüli károkat.

[A Szegedi Ítéltábla Pf.II.20.375/2015. számú ügyben kifejti: „Az okozati összefüggés fennállása szempontjából a bírói gyakorlat az ún. *conditio sine qua non* formulát (nélkülözhetetlen feltétel formulája) tekinti kiindulópontnak, amely szerint oknak tekinthető az eredmény minden olyan előzménye, amely nélkül az eredmény nem következett volna be úgy és akkor, mint ahogyan és amikor bekövetkezett. Ennek a formulának az alkalmazása azonban az oksági folyamatot a végtelenbe vezeti vissza, így az önmagában a jogi okozatosság megállapítására nem alkalmas, a jogi felelősséget csak a releváns okok alapozhatják meg. Az oksági láncolatban relevánsnak meghatározónak az az ok tekinthető, amely az események rendszerinti lefolyása mellett – az általános élettapasztalat szerint – alkalmas az eredmény létrehozására. Az oksági láncban figyelembe veendő szakasz tartamát döntően befolyásolja, hogy a károkozásra vezető eseménysor elindítója látta-e, illetve láthatta-e a bekövetkező eredményt (EBH 2008.1868.)].”

A korábbi bírói gyakorlat útját követte az új Ptk. a *deliktualis kártérítés szabályozása* során, amikor az *előreláthatósági elvet az okozati összefüggésre* vonatkoztatja: „Nem állapítható meg az okozati összefüggés azzal a kárral kapcsolatban, amelyet a károkozó nem látott előre és nem is kellett előre látnia” (6:521. §).

2. Az új Ptk. a *kontraktuális kártérítés körében* viszont a szokatlan, rendkívüli, ezért előre nem kalkulálható károk kockázatát a *kártérítés mértéke* körében korlátozza.

Az okozati összefüggés a szerződésszegés és a kár között a kontraktuális kártérítésnek is nélkülözhetetlen eleme: szükséges feltétel, hogy a kár a szerződésszegés nélkül nem következett volna be, de nem elégséges feltétel, mivel a szerződésszegéssel egyébként okozati össze-

függésbe hozható szokatlan és rendkívüli mértékű, fajtájú kárt megtéríteni (az okozati összefüggés ellenére) nem kell.

Az előreláthatósági klauzula a kontraktuális kártérítés körében sem az okozati összefüggés helyébe lép, hanem az okozati összefüggésbe hozható, de rendkívüli, szokatlan típusú és mértékű károk megtérítésének mértékét korlátozza. Az *okozati összefüggésbe hozható károk megtérítésének a határait, korlátait jelöli ki*, azaz az okozati összefüggést és az előreláthatóságot egymás mellett kell alkalmazni.

3. A joggyakorlatban nem kerülhető meg a kérdés: *mi a viszony az előreláthatósági klauzulát illetően a kontraktuális és a deliktualis kártérítés között*.

a) A bírói jogértelmezés azt már tisztázta, hogy a kettő nem ugyanaz: a deliktualis értelemben vett előreláthatóság (Ptk. 6:521. §) nem alkalmazható szerződésszegés esetén, mivel az okozati összefüggést a kontraktuális kártérítés külön és teljeskörűen rendezzi. (Így foglalt állást a Pécsi Ítéltábla az 1/2015. számú kollégiumi ajánlásában, közzétéve: Bírósági Döntések Tára 2015. évi 7–8. számában.)

Közös vonásuk ugyanakkor, hogy az előreláthatósági elv a deliktualis és a kontraktuális kártérítés körében egyaránt a „szokatlan, rendkívüli” károk megtérítését kívánja korlátozni, kiküszöbölni. Az eltérő szabályozás abban áll, hogy:

– *deliktualis kártérítés* esetén az előre nem látható kárral összefüggésben „nem állapítható meg az okozati összefüggés”;

– *kontraktuális kártérítés* esetén viszont az előre nem látható kárral összefüggésben ugyan megállapítható az okozati összefüggés, de az okozati összefüggésbe hozható kárt csak az előreláthatóság mértékében (határáig) kell megtéríteni.

A különbség gyökerei az okozatosság eltérő megközelítéséig nyúlnak vissza. A kontraktuális kártérítési felelősség körében az okozatosságot a feltételek egyenértékűsége (*conditio sine qua non*) alapján kell vizsgálni, vagyis oknak tekinthető az eredmény minden olyan előzménye, amely nélkül az nem következett volna be. A jogi okozatossági teóriáknak, így az adekvát kauzalitásnak e körben nincs jelentősége, hanem az előreláthatóság alapján kell választ adni arra a kérdésre, hogy milyen típusú kár és milyen mértékben térítendő meg. A deliktualis károkozások körében viszont a kártérítési felelősség csak a jogilag releváns okozati összefüggésben bekövetkezett károkra korlátozódik (adekvát kauzalitás). Más kérdés, hogy az adekvát, jogilag releváns ok kiválasztása szempontjából jelentősége van annak, hogy az adott kártételt a károkozó a magatartás kifejtése idején előre láthatta.

b) Felmerül a kérdés, hogy az eltérő szabályozás folytán a kontraktuális kártérítés – a kár összezszerűségét illetően – a deliktualis kártérítéshez képest korlátozott mértékű, a teljes kártérítés elve alóli kivételes szabályozást eredményez, vagy sem. Első felületen olvasatra úgy tűnhet, hogy a teljes kártérítés elve csak a szerződésen kívüli károkozás körében irányadó, míg a szerződésességgel okozott kártérítés körében ehhez képest korlátozott felelősséget ír elő a törvény. Valójában nem erről van szó.

A *deliktualis károkozás* esetén a károkozó – az adekvát kauzalitás elve folytán – a jogilag releváns okozati összefüggésbe hozható, vagyis előre látható kár megtérítésére köteles, más szóval a teljes kártérítési kötelezettség a szokásos fajtájú és mértékű károkra vonatkozik. A szokatlan, rendkívüli fajtájú és mértékű károk – amelyek nem előre láthatóak – jogilag nem relevánsak, így az *okozati összefüggés e kártételeknél hiányzik*, a teljes kártérítési kötelezettség – okozati összefüggés hiányában – az ilyen kártételeknél fel sem merül.

A *kontraktuális kártérítési felelősség* esetén a szokásos mértékű és fajtájú károkat ugyancsak teljes mértékben meg kell téríteni, de az *okozati összefüggés* – a *conditio sine qua non* elve folytán – *kiterjed a rendkívüli, szokatlan fajtájú és mértékű károkra* is. Az előreláthatósági elv csak a rendkívüli, szokatlan, extrém fajtájú és mértékű károk *megtérítési kötelezettségét* korlátozza. Mondhatjuk úgy is, hogy a kontraktuális kártérítés esetén az olyan szokatlan fajtájú és mértékű károk megtérítési kötelezettsége korlátozott, amely károk tekintetében a deliktualis kártérítési felelősség – az okozati összefüggés hiánya folytán – fel sem merül.

A szerződésszegéssel okozott kártételek közül az előreláthatósági korlát nem vonatkozik a szolgáltatás tárgyában keletkezett kárra (ún. tapadó kár), hanem csak a – nem szándékosan okozott – következménykárokra [Ptk. 6:143. § (1)–(3) bekezdés]. A jogirodalom egységes abban is, hogy a következménykárok közül a szerződésszegés szokásos kárkövetkezményei mindig „előreláthatóak”, a nem rendkívüli fajtájú és mértékű következménykárokat ezért *teljes mértékben* meg kell téríteni. A szerződésszegés lehetséges következményeinek előreláthatósága szempontjából egyebekben nem a szubjektív, nem a „tőle elvárható” mérce az irányadó, vagyis nem annak van jelentősége, hogy a konkrét szerződő fél mit láthatott előre, hanem azt kell vizsgálni, hogy objektíve a szerződésszegő félnek mire lehetett számítania, mire kellett felkészülnie. A *kártérítés mértékének korlátozása így a szokatlan, váratlan, extrém, különösen aránytalan, rendkívüli következményekre vonatkozik*, amelyeket általában méltánytalan a károkozóra terhelni.

A következménykárok sem egyneműek, ismeretesek ugyanis személyi, dologi károk, költségek, ún. felelősségi kár, illetve az elmaradt haszon jellegű károk. Az előreláthatósági korlát az egyes következménykár típusoknál eltérően funkcionálhat.

A *tényleges kár* körében általában az a kérdés, hogy mi tekinthető a szerződésszegés valószínű, az észszerűség szerint számítható szokásos, rendszerinti következményének. Főként a láncolat, több lépcsős okozati összefüggés esetén például a kárt olyan mértékben kell megtéríteni, amilyen mértékben az okozati láncolattal észszerűen számolni lehetett.

A megtérítési igényként jelentkező *felelősségi kárnál* a közreműködő (alvállalkozó) rendszerint nem láthatja előre a szerződésszegés, így például a késedelme következményeként a fővállalkozó által a jogosult irányában felvállalt drasztikus mértékű kötbért. Külön felhívás,

tájékoztatás nélkül ezért nem hárítható rá kártérítésként a fizetendő kötbér teljes mértékben akkor sem, ha valóban a közreműködő, alvállalkozó szerződésszegése okozta egyedül a fővállalkozó, kötelezett szerződésszegését, késedelmét.

Az *elmaradt haszon* esetében az a jellemző, hogy a károsult vagyona nem csökken, hanem a szerződésszegés hiányában nőtt volna – a növekedéshez vezető okfolyamat szakadt meg –, a vagyonnövekedés beállta azonban további bizonytalan tényezőktől is függött volna, amelyek utólag már el sem dönthetők. A kérdés ilyenkor az, hogy mekkora esélye lett volna a vagyonnövekedésnek, illetve milyen mértékben. Az előreláthatósági elv alkalmazásával a bíróság az esély mértékével arányban álló, valószínűsíthető – előre látható – mértékű előnyöket ítélheti meg kártérítésként.

[Ez az okfejtés jelenik meg a Szegedi Ítéltábla Gf.I. 30.216/2008. számú jogerős ítéletében, amelyet a Legfelsőbb Bíróság Pfv.VIII.20.213/2009. számú határozatával hatályában fenntartott. A BDT 2009.2042. szám alatt közzétett jogeset szerint: „Az elmaradó vagyoni előny esetében lényeges, hogy milyen esélye lett volna a vagyonnövekedés bekövetkeztének, azaz: a jövőbe vezető virtuális okozati összefüggés milyen távlati határok között fogadható el. Az előreláthatósági elv alkalmazásával a valószínűsíthető előnyöknek (haszonnak) az esély mértékével arányban álló része ítélhető meg kártérítésként”]

c) A kontraktuális kártérítésnek a deliktualis kártérítéshez képest az eltérése véleményem szerint éppen abban érhető tetten, hogy a szerződésszegő fél adott esetben a szerződésszegés „szokatlan és rendkívüli” következményeiért mégis helytállással tartozik. A kontraktuális károkozó a rendkívüli, szokatlan mértékű és fajtájú következménykárok többlet kockázatát abban az esetben viseli, ha a jogosult a szerződésszegés lehetséges következményeire a kötelezett figyelmét a szerződéskötéskor felhívta, erről előzetesen tájékoztatta, illetve – enélkül is – a kötelezettnek a körülmények szerint számítania kellett rendkívüli mértékű, fajtájú következményekkel (azokat előre kellett látnia). Ilyen esetben a kötelezett a várható kockázatok ismeretében döntött a szerződéskötésről: megköti-e a szerződést, milyen feltételekkel, milyen mértékű ellenszolgáltatás fejében. Vagyis: előzetes kockázatfelmérés esetén a szerződésszegő félnek a rendkívüli mértékű, fajtájú többletkárokért is helyt kell állnia. Az eltérő szabályozás indoka (véltetően) éppen arra vezethető vissza, hogy a kontraktuális kártérítés esetén előzőleg már létezik a relatív szerkező jogviszony, a szerződés, ami a felek számára alapvető információs bázist jelent. A szerződés megkötésekor, a károkozás előtt már ismerik a szerződésszerző teljesítéshez fűződő érdekeket, a szerződéskötés motivációit, a szolgáltatás iránti szükséglet célját. A deliktualis károkozás esetén ilyen információs bázis nem létezik, előzetes kockázatfelmérés sem lehetséges, a „rendkívüli, szokatlan” károk ezért az okozati összefüggés körén mindig kívül esnek.

A bírósági ítékezés számára levonható következtetés az, hogy a joggyakorlatban túlnyomó többségben előfor-

duló szokásos fajtájú és mértékű kártételek tekintetében a teljes kártérítés elve egyaránt érvényesül a deliktuális és a kontraktuális károkozás körében. A szerződésszegéssel okozott károk esetén – ezenfelül – a károkozó felelőssége az előreláthatóság által meghatározott törvényi feltételek mellett fennállhat az olyan rendkívüli, szokatlan károkért is, amelyekért a deliktuális károkozó nem felelhet.

[A teljes kártérítés elvét részletesen elemzi és szigorú kritikáját adja *Fuglinszky: i. m. 47–56. o.* A szerző szerint a teljes kártérítés elve a gyakorlatban szinte elérhetetlen, végrehajthatatlan, „a teljes kártérítés elve így tulajdonképpen illúzió, fikció, fogalmi képtelenség”. A teljes kártérítés a deliktuális és kontraktuális közelítésben relativizálódik: „Nem változtat a lényegen, ha a teljesség fogalmát magát szűkítjük a jogi okozatosság szempontjai által, vagy pedig az eredeti nagyságában, szélességében minden elszenvedett érdeksérelmet érintetlenül hagyó jelentésében tételezzük és fogadjuk el, majd a jog egyes speciális, nevesített eszközeivel szűkítjük, korlátozzuk a megtérítési kötelezettséget, például a jogi okozatosság segítségével. E gondolatmenet az új Ptk. hatálybalépésével egy újabb csavarral, építőelemmel egészült ki: nevezetesen az előreláthatósági korláttal” (i. m. 50. o.). A szerző szerint ezért „nem zárható ki, hogy a bírói gyakorlat mindezt azzal ellensúlyozza majd, hogy nagyvonalúan fogja kezelni az előreláthatóságot” (i. m. 162. o.). A deliktuális, illetve a kontraktuális értelemben vett előreláthatóság elhatárolási nehézségei jól megmutatkoznak Csöndes Mónika: A Ptk. 6:143. § (2) bekezdésében foglalt előreláthatósági korlátról írt tanulmányában (Polgári Jog 2016/7–8. szám), amelyben az előreláthatósági korlát szabályának értelmezésére az angol Common Law esetjogának tanulságai, valamint a Bécsi Vételi Egyezmény kommentár irodalma alapján tesz kísérletet.

Ezek után azt megjósolni, hogy a bírósági ítélezési joggyakorlatban lesz-e majd lényegi különbség a kontraktuális és deliktuális értelemben vett „előreláthatóság” alkalmazása során, ma még nem előre látható.]

Az általános és a különös szabályok egymás közti viszonyának jogértelmezési kérdései

1. Kártérítési felelősség ingyenes szerződéseknél

Felmerül a kérdés, hogy *ingyenes szerződések megszegése* esetén érvényesül-e a Ptk.-nak a párhuzamos kártérítési igények kizárására vonatkozó 6:145. §-a. Felvetődött például az a konkrét szituáció, ha valaki a személygépkocsijával baráti, szívésségi alapon mást elfuvaroz, és az utazás során balesetet okoz, amelynek következtében az ingyenesen szállított utasa súlyosan megsérül, alkalmazhatók-e vele szemben a deliktuális veszélyes üzemi kártérítési felelősség szabályai. A szívésségi fuvarozás nyilvánvalóan szerződéses jogviszonyt feltételez (ingyenes vállalkozási szerződés), e szerződés megszegése pedig – első ránézésre – kizárja a deliktuális kártérítés bármelyik tényállásának alkalmazását.

Véleményem szerint a jogalkotói szándék ingyenes szerződések megszegésével okozott károk esetén nem irányult a párhuzamos kártérítési igények kizárására. Erre lehet következtetni abból, hogy a Kommentár szerint a kontraktuális kártérítési felelősség a kimentés szigorítása miatt került közel az üzembentartó felelősségéhez [6:535. § (1) bekezdés], és a veszélyes üzemi (objektív) felelősséget ezért nem lehet előnyösebbnek tekinteni az objektív kontraktuális kártérítésnél. Az ingyenes szerződések esetében azonban eltérő szabályozás érvényesül. A Ptk. 6:147. § (1) bekezdése a szolgáltatás tárgyában bekövetkezett ún. tapadó károkért a felelősséget a szándékos károkozásra szűkíti, a (2) bekezdés pedig úgy rendelkezik, hogy aki a szolgáltatás teljesítését ingyenesen vállalja, a jogosult vagyonában a szolgáltatással okozott kár megtérítése alól a magatartása felróhatósága hiányának bizonyításával mentesül. *Az ingyenes szerződések* esetében tehát a kártérítési felelősség szubjektív, felróhatósági alapú, azaz nem objektív, nem közelíti a veszélyes üzemi fokozott felelősséget. A jogalkotói szándéknak ezért az felel meg, ha az ingyenes szerződés megszegése folytán a károsult fél választhatja a szerződésen kívüli kártérítés szabályainak alkalmazását, adott esetben az üzembentartó felelősségére vonatkozó objektív kimentési rendelkezéseket.

A jogértelmezés a Ptk. rendszertani szabályozásával sem ellentétes. A Ptk. szerződésszegéssel okozott károkért való felelősségi szabályai – 6:142–6:144. § – ugyanis a visszsterhes szerződésekre vonatkoznak, amelyhez kapcsolódik a párhuzamos kártérítési igények kizárásáról szóló 6:145. §. Ezzel szemben a Ptk. a 6:147. §-ban „Kártérítési felelősség ingyenes szerződéseknél” elnevezés alatt az ingyenes szerződésekre vonatkozó kártérítési szabályokat ezt követően, külön tartalmazza, az ingyenes szerződések tehát különös (speciális) szabályozás alá esnek, ezért a párhuzamos kártérítési igények érvényesítése sem lehet kizárt.

Megjegyzésre érdemes, hogy a 2013. évi CCXXXVI. törvény 121. §-hoz fűzött indokolás tartalmazza a következő mondatot: „A gépjármű üzemeltetése során okozott károk szerződésen kívül okozott károknak minősülnek”. A jogszabálynak nem minősülő indokolás nyilvánvalóan téves, ugyanis a gépjármű üzemeltetése során okozott károk adott esetben szerződéses jogviszony keretei között merülhetnek fel. Ebben az aspektusban helytállóan világít rá Lábady Tamás: „...az új törvénynek a párhuzamos kártérítési igényeket kizáró (non cumul) szabálya (6:145. §) nem teszi lehetővé, hogy veszélyes üzemmé teljesített (pl. személyfuvarozási vagy utazási) szerződés megszegéséből eredő kártérítési igényeket a veszélyes üzemi felelősség szabályai szerint bíráljon el bíróság” (Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz Wolters Kluwer Kiadó 2014. 2271. o.). Véleményem szerint azonban más a helyzet az ingyenes – tehát nem visszsterhes – személyszállítási szerződéseknél, így például, amikor valakit szívésségi fuvar (autóstop) keretében visznek el valahová. Ez esetben – a felelősségbiztosítási jogviszony szempontjából is – a veszélyes üzemi felelősség az irányadó. [Eltérő, ellentétes álláspontot képvisel *Fuglinszky: i. m. 70. o., 117. o.*]

2. Kártérítési felelősség megbízási típusú szerződéseknél

A joggyakorlatban felmerül a kérdés, hogyan érvényesülhet az objektív kontraktuális kártérítési felelősség a gondossági kötelek, a megbízási típusú jogviszonyok körében. A megbízási típusú szerződésekben ugyanis a megbízott a megbízó által rábízott feladat gondos ellátására vállalkozik, a *megbízott szolgáltatása* – a megbízási szerződés tartalma – a rábízott ügy érdekében történő *gondos eljárás*. Miután a szerződésben a megbízott a megbízó által megjelölt eredmény érdekében a gondos eljárást vállalja el, ezért szerződésszerűen teljesít akkor is, ha az eredmény objektív okból nem érhető el. Az eredmény elmaradása nem azonos a szerződésben vállalt gondos eljárás megsértésével, ha a megbízott egyébként kötelezettségét szerződésszerűen, azaz gondosan teljesítette. A megbízási szerződés megszégése csak akkor következik be, ha a megbízott a feladatát felróható módon látja el – illetve nem látja el –, azaz a megbízott szerződésszegése a gondossági kötelemből adódóan mindig szükségképpen felróható magatartást (mulasztást) feltételez. A gondossági szolgáltatásra irányuló *megbízás esetén* a szerződésszegés objektív ténye fogalmilag csak felróható (gondatlan) magatartás lehet, a *szerződésszegés szükségképp felróható magatartással valósulhat meg*. A gondossági kötelek esetén ezért véleményem szerint egybeesik az objektív és a szubjektív elem, mert a szerződésszegés megállapításának szükség-szerű feltétele a felróható magatartás tanúsítása, vagy másképpen: *a megbízott akkor szegte meg a szerződést, ha nem járt el az adott helyzetben elvárható kellő gondossággal*.

Ebből következik, hogy a *megbízási típusú gondossági kötelek körében* – a különös szerződéstípus sajátosságai miatt – *nem alkalmazható a Ptk. 6:142. § szerinti objektív felelősség*, mert a szerződésszegés – amely csak felróható magatartás lehet – hiányában a kártérítési felelősség sem állhat be. A megbízottnak nem azt kell bizonyítania a kártérítési felelősség alóli mentesülése érdekében, hogy: „a szerződésszegést ellenőrzési körén kívül eső, a szerződéskötés időpontjában előre nem látható körülmény okozta, és nem volt elvárható, hogy a körülményt elkerülje vagy a kárt elhárítsa”, hanem azt kell bizonyítania, hogy felróhatóság nem terheli. A kontraktuális kártérítési felelősség konjunktív kimentési feltételeit a megbízási típusú szerződések esetében nem kell vizsgálni, azoknak ebben a körben nincs jogi relevanciájuk.

Az okfejtés általában vonatkozik a megbízási típusú szerződésekre, ezek között például az ügyvédi megbízásra, vagy a szakértői megbízásra.

[Hasonló érvelés az egészségügyi intézmények kártérítési felelősségével összefüggésben már a korábbiakban is felmerült, lásd: *Kemenes István: Az orvos kártérítési felelősségének egyes kérdései*. BDT 2008. évi 1. szám 15. o.: „A gondossági szerződések, így az orvosi jogviszony sajátossága, hogy az objektív szerződésszegés – a vállalt gondossági szolgáltatás folytán – egyben szükségképpen gondatlanságot, szubjektív (felróható) szerződésszegést valósít meg”. Egyező álláspontot vall a kifejtettekkel a szakirodalomból Fuglinszky: „Gondossági kötelek esetében (így különösen megbízásnál, például ügyvéd,

könyvvizsgáló, vezető tisztségviselő) ugyanis szerződésszegésről csak akkor beszélhetünk, ha a kötelezett nem az általában és az adott hivatást gyakorló személyektől e körben elvárható fokozott gondossággal törekedett a szerződésben meghatározott cél elérésére” i. m. 108. o. E felfogásnak megfelelő okfejtést tartalmaznak továbbá az új Ptk.-hoz fűzött Kommentárok is: *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz Wolters Kluwer 2014. 2. kötet 1742. old., Az új Ptk. magyarázata V/VI. HVG-ORAC Kiadó 2013. 237. o.]*

Az egészségügyi intézmények esetében a jogértelmezéssel levezethető következtetést ma már külön törvényi szabályozás írja elő. A megbízási jellegű egészségügyi szolgáltatási jogviszonyban, az Eütv. 244. § új rendelkezése szerint az egészségügyi szolgáltatás keretében végzett ellátás során okozott kárért az egészségügyi szolgáltató felelősségére a Ptk.-nak a szerződésen kívül okozott kárért való felelősségre vonatkozó szabályait kell megfelelően alkalmazni. A rendelkezés azt jelenti, hogy az egészségügyi szolgáltatási jogviszony megszégésével okozott kártérítési felelősségre – az utaló norma folytán – a Ptk.-nak a deliktuális felelősségre irányadó, felróhatósági alapú kártérítési szabálya vonatkozik. A módosított egészségügyi törvény rendelkezése következtében az egészségügyi szolgáltatási jogviszonyban a szerződésszegési kártérítési szabályok nem alkalmazhatók, ezek között – egyebek mellett – a párhuzamos kártérítési igények kizárására vonatkozó 6:145. §-a (non-cumul) szabály sem. Ennek azért is jelentősége lehet, mert így az egészségügyi szolgáltató intézmény a fokozott veszéllyel járó tevékenység folytatásával okozott károkra irányadó felelősségi szabály alapján áll helyt akkor, ha a veszélyes üzemnek minősülő orvosi műszer alkalmazásával okoz kárt a betegnek.

3. A vezető tisztségviselő kártérítési felelőssége

A vezető tisztségviselő kártérítési felelőssége kétféle összefüggésben merülhet fel: egyfelől az ügyvezetési tevékenysége során a jogi személynek okozott károkért, másfelől, ha a vezető tisztségviselő e jogkörében eljárva harmadik személynek okoz kárt.

a) A vezető tisztségviselő belső, jogi személlyel szembeni kártérítési felelőssége

A Ptk. módosított 3:24. § (1) bekezdése szerint a vezető tisztségviselő az ügyvezetési tevékenysége során a jogi személynek okozott károkért a szerződésszegéssel okozott kárért való felelősség szabályai szerint felel a jogi személlyel szemben.

A törvényi rendelkezés véleményem szerint egyértelműen és világosan azt fejezi ki, hogy a vezető tisztségviselő – az ügyvezetési tevékenysége során okozott károkért – akkor is a polgári jogi felelősségi szabályok szerint áll helyt, ha ügyvezetési tevékenységét egyébként nem polgári jogi jogviszony – megbízási szerződés –, hanem munkaviszony keretei között látja el. A Ptk. a vezető tisztségviselő felelősségének szabályozása kapcsán nem tesz különbséget aszerint, hogy a vezető tisztségviselő munkaviszonyban vagy megbízási jogviszonyban áll-e.

Tény, a régi Mt. kifejezetten kimondta, hogy a vezető a vezetői tevékenységének keretében okozott károkért a

polgári jog szabályai szerint felel, az új Mt. a Ptk.-nak a vezető tisztségviselő felelősségére vonatkozó szabályait viszont nem nevesíti. Erre azonban azért nincs szükség, mert a Ptk. 3:24. § e vonatkozásban általános, világos rendelkezést tartalmaz, amelyet egy másik törvényben – adott esetben az Mt.-ben – megismételni felesleges. A vezető tisztségviselő ügyvezetési tevékenységével kapcsolatos felelősséget a Ptk. rendezi, ezért – bármely bíróság előtt – e hatályos szabályozás az irányadó.

[A szakirodalomban több tanulmány részletesen elemzi a vezető tisztségviselői jogviszony jellegét, és meggyőzően mutatja be, hogy valójában „többfedelű jogviszonyról” van szó. A munkajogi felelősség szabályait olyan alá-fölrendeltségi viszonyon, utasítási és ellenőrzési jogon nyugvó munkaviszonyra tekintettel hozta létre a jogalkotó, amelyek a vezető tisztségviselők ügyvezetési tevékenysége során egészen másképpen alakulnak. Ha tehát a munkaviszonyban álló vezető tisztségviselő az ügyvezetési tevékenysége során okoz kárt a jogi személynek, azt a Ptk., és nem az Mt. alapján kell elbírálni, ha viszont az egyéb kötelezettségeket tartalmazó munkaszerződés megsértése miatt merül fel felelőssége, e tekintetben már az Mt. szabályai az irányadóak. Részletesen erről: Barta Judit–Újváriné Antal Edit: A „Janus-arcú” gazdasági társasági vezető tisztségviselői jogviszonya. *Gazdaság és Jog* 2016. évi 4. szám. Keserű Barna Arnold: A munkaviszonyban álló vezető tisztségviselő felelősségének elméleti és gyakorlati kérdései. *Magyar Jog* 2016. 9. szám.]

Az előzőektől független más kérdés, hogy a munkavállaló – legyen az vezető tisztségviselő – munkaügyi vitájában mely bíróság rendelkezik hatáskörrel. Ha a vezető tisztségviselő az ügyvezetési tevékenységét munkaviszony keretében látja el, és ezzel összefüggésben a jogi személynek kárt okoz, akkor a jogvita munkaügyi vitának minősül, amelyre a munkaügyi bíróság rendelkezik hatáskörrel, és a jogvitát a munkaügyi perekre vonatkozó eljárási szabályok szerint bírálja el. A hatáskörrel rendelkező közigazgatási és munkaügyi bíróság azonban a jogvita érdemében a Ptk. anyagi jogi szabályát köteles alkalmazni, mert ez rendezi a vezető tisztségviselő ügyvezető tevékenységével okozott kártérítési felelősségét. (Hasonlóan: a büntetőbíróság, ha a sértett magánfél polgári jogi igényéről dönt, akkor a büntetőeljárás keretei között a polgári jog anyagi jogi szabályait alkalmazza.)

A Ptk. 3:24. § (1) bekezdése kifejezi továbbá azt az evidens tény, hogy a jogi személy és a vezető tisztségviselő között nem abszolút szerkezetű, hanem relatív szerkezetű kötelmi jogviszony van, ennél fogva a vezető tisztségviselő nem a szerződésen kívüli (deliktuális), hanem a szerződésszegéssel okozott kárért való felelősség szabályai szerint felel a jogi személlyel szemben. A vezető tisztségviselő kártérítési felelőssége akkor állhat be, ha a szerződéses szolgáltatásként vállalt ügyvezetési kötelezettségeit megszegi, és ezzel okozati összefüggésben keletkezik a jogi személynél vagyoni hátrány.

A kérdés a továbbiakban az, hogy a vezető tisztségviselő kontraktuális kártérítési felelőssége a Ptk. 6:142. §-ában foglalt

általános, objektív felelősségi szabály vonatkozik, vagy pedig különös, szubjektív (felróhatósági) felelősségi mérce szerint áll helyt.

A vezető tisztségviselő – akkor is, ha polgári jogi megbízási jellegű jogviszony keretei között látja el ügyvezetési tevékenységét – arra vállal kötelezettséget, hogy a rábízott ügyet, ügyvezetési tevékenységet az elvárható gondossággal látja el. A megbízási típusú szerződésnél kifejtettek e vonatkozásban is irányadóak: a vezető tisztségviselő szerződéses kötelezettsége, szolgáltatása gondos eljárásra, magatartásra irányul (gondossági kötelelem), a vezető tisztségviselő részéről a szerződés megszegése ezért szükségképpen csak felróható (gondatlan) lehet. Kimondható (ahogy azt a Gt. tette), hogy a vezető tisztségviselő a jogi személy ügyvezetését az ilyen tisztséget betöltő személyektől elvárható gondossággal köteles ellátni, egy ilyen rendelkezés azonban a megbízási jogviszony jellegéből szükségképpen következik. Minden megbízottra – és nemcsak a vezető tisztségviselőkre – vonatkozik, hogy a megbízott a megbízó által rábízott ügyet – legyen az ügyvédi, szakértői, orvosi, vagy éppen ügyvezetési tevékenység – az ilyen ügyet ellátó személytől elvárható gondossággal köteles ellátni.

Az okfejtésből következik, hogy a vezető tisztségviselő Ptk. 3:24. § (1) bekezdése szerinti, a jogi személlyel szembeni kártérítési felelőssége nem objektív, hanem szükségképpen szubjektív, felróhatósági alapú felelősség. A kártérítési felelősség általános kimentő körülményeinek nincs jogi jelentősége, értelmetlen felvetés az is, hogy a vezető tisztségviselő „előre láthatta-e”, illetve melyik időpontban a szerződésszegésre vezető körülményeket. A vezető tisztségviselő a kártérítési felelősség alól nem annak bizonyításával mentesül, hogy az ellenőrzési körén kívüli, elkerülhetetlen (elháríthatatlan) és előre nem látható körülmény vezetett szerződésszegésre és okozott kárt, hanem azt kell bizonyítania, hogy úgy járt el, ahogy az adott helyzetben általában elvárható, vagyis felróhatóságának hiányát bizonyítja.

[Hasonlóan fogalmaz Fuglinszky: „Az eredmény el nem érése önmagában nem minősül szerződésszegésnek, ha a vezető tisztségviselő az általában és az elvárható fokozott gondossággal járt el... A gondossági kötelmek esetében tehát, ha a kötelezett tanúsította az elvárt gondosságot, szerződésszegésről nem lehet szó... ha nincs szerződésszegés, fel sem merül a kimentés és a felelősség kérdése” i. m. 108. o., másutt: „...a vezető tisztségviselői tevékenység ellátására létrejött szerződés nem lehet más, mint gondossági kötelelem, megbízási szerződés. Ez pedig azt jelenti, hogy a vezető tisztségviselő csak akkor szegi meg a szerződést, ha nem tanúsítja az ilyen tisztséget betöltő személyektől elvárható fokozott gondosságot” i. m. 136. o.]

A kifejtettektől függetlenül érdemes megjegyezni, hogy a Munka Törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény (Mt.) 209. § (5) bekezdése a vezető állású munkavállaló kártérítési felelősségével kapcsolatban úgy rendelkezik, hogy: „A vezető gondatlan károkozás esetén a teljes kárért felel”.

Mindebből következik, hogy a vezető tisztségviselő a jogi személlyel szemben – akár a polgári jogi, akár a mun-

kajogi felelősség szabályai szerint – felróhatósági alapon és a teljes kárért tartozik helytállással.

b) *A vezető tisztségviselő külső (deliktuális) felelőssége harmadik személynek okozott károkért*

A Ptk. 6:540. § (1), (2) bekezdései arról rendelkeznek, ha az alkalmazott a foglalkoztatásra irányuló jogviszonyával, a jogi személy tagja pedig tagsági viszonyával összefüggésben harmadik személynek kárt okoz, a károsulttal szemben a munkáltató, illetve a jogi személy a felelős. Az alkalmazott, a tag károkozása esetén a magatartásukat a jogi személynek kell „betudni”, a jogi személy, illetve az alkalmazott, tag károkozó magatartása egy és ugyanaz.

A Ptk. 6:540. § (3) bekezdés a „felelősség áttöréséről” tartalmaz rendelkezést. Az alkalmazott és a tag természetes személyként, önállóan is deliktuális felelősséggel tartozik a külső harmadik személy károsult felé, ha szándékosan (visszaélésszerű magatartással) okoznak kárt. Ilyenkor a jogi személy és az alkalmazott, tag kártérítési felelőssége egyetemleges.

A rendelkezések gyakorlatilag lefedik a vezető tisztségviselő károkozását is, a vezető tisztségviselő ugyanis vagy alkalmazott, vagy állandó jellegű megbízott [Ptk. 6:542. § (2) bekezdés], vagy pedig lehet tag.

Az általános szabályhoz képest speciális rendelkezést tartalmazott a Ptk. 6:541. §-a, amely a vezető tisztségviselők esetében a „felelősség-áttörés” körét kiszélesítette, a vezető tisztségviselő saját személyében történő helytállási kötelezettségét nemcsak a szándékos, hanem tágabban a felróható károkozásokra terjesztette ki.

A Polgári Törvénykönyv módosításáról szóló 2016. évi LXXVII. törvény 24. § c) pontja a Ptk. 6:541. §-át hatályon kívül helyezte, egyúttal a 2. §-ban a 3:24. §-t kiegészítette a (2) bekezdéssel. A Ptk. 3:24. § (2) bekezdése értelmében a vezető tisztségviselő által e jogkörében eljárva har-

madik személynek okozott károkért a jogi személy felel. A vezető tisztségviselő a jogi személlyel egyetemlegesen felel, ha a kárt szándékosan okozta.

A rendelkezés egyértelműen rögzíti a betudás és az elválasztás elvét, egyben a „felelősség-áttörés” kivételes szabályát a vezető tisztségviselő szándékos (visszaélésszerű) magatartására szűkíti.

Utóiratként érdemes megemlíteni, hogy a Szegedi Ítéltábla Polgári Kollégiuma az előterjesztés alapján három kérdésben állást foglalt:

Szegedi Ítéltábla 1/2016. (XI. 24.) polgári kollégiumi vélemény

A szerződésszegéssel kárt okozó fél kártérítési felelőssége az ellenőrzési körön belül felmerülő kárt okozó körülményekért fennáll akkor is, ha e körülmények a fél által nem voltak befolyásolhatók, azokra a félnek nem volt ráhatása. Önmagában amiatt, hogy a szerződésszegést okozó körülményre a félnek nem volt ráhatása, illetve az nem volt általa befolyásolható, a körülmény nem minősül a szerződésszegő fél ellenőrzési körén kívül esőnek.

Szegedi Ítéltábla 2/2016. (XI. 24.) polgári kollégiumi vélemény

Ingyenes szerződéseknél a Ptk. párhuzamos kártérítési igények kizárására vonatkozó rendelkezése (6:145. §) nem irányadó. Ha a szerződés alapján ellenszolgáltatás nélkül nyújtott szolgáltatás veszélyes üzemi tevékenységnek minősül, a szerződés megszegése miatt keletkezett kár megtérítésére ezért a fokozott veszéllyel járó tevékenységért való felelősség szabályai alkalmazhatók (Hatodik könyv, Negyedik rész XXVII. Cím LXVIII. fejezet).

Szegedi Ítéltábla 3/2016. (XI. 24.) polgári kollégiumi vélemény

A megbízási (gondossági) típusú visszerthes szerződés kötelezettjének (ügyvéd, szakértő, könyvvizsgáló, vezető tisztségviselő stb.) szerződésszegése nem állapítható meg, ezért kártérítési felelősséggel sem tartozik, ha a kötelezett az ügy ellátása során úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható.

ÚJ MAGÁNJOG SOROZAT 7. KÖTETE

KÁRTÉRÍTÉSI JOG

SZERZŐ: **Fuglinszky Ádám**

Az új Polgári Törvénykönyv alapvető, koncepcionális változásokat hozott a kártérítési jog területén. Fuglinszky Ádám munkája átfogóan, több mint nyolcszáz oldal terjedelemben, a teljesség igényével mutatja be az új Ptk. kártérítési felelősségre vonatkozó rendelkezéseit. A kötet minden bizonnyal a magyar kártérítési jog legrészletesebb feldolgozását nyújtja Eörsi Gyula és Marton Géza monográfiái óta.

Tudományos alaposságú, ugyanakkor a gyakorló jogászok számára is nélkülözhetetlen szakkönyv készült. A szerző részletesen elemzi – több mint ötszáz eseti döntés bemutatásán keresztül – a korábbi Ptk.-hoz kapcsolódó bírói gyakorlatot, és jelzi, hogy az mennyiben lehet irányadó az új Ptk. alkalmazása során. Széleskörűen feldolgozza továbbá a magyar kártérítési jogi szakirodalmat, és új jogintézmények (például a non-cumul elv, az objektív kontraktuális felelősség, az előreláthatósági korlát) esetén a külföldi joggyakorlat eredményeire is támaszkodik. A részletes tárgymutató segítséget jelenthet a kutatómunkában, az irodalomjegyzék pedig a további tájékozódáshoz nyújt eligazítást.

* A Jogkódex előfizetők a könyvet a nyomtatott változaton túlmenően elektronikusan is elérik a szoftverükön. A kedvezmény csak közvetlen kiadói megrendelés esetén vehető igénybe.

Ára: 9000 Ft

Jogkódex-előfizetőknek
50% kedvezménnyel:
4500 Ft*

WEBES VÁSÁRLÁS
-5%